

BALL DE CAVALLETS, GEGANTS I MULASSA DE SANT FELIU DE PALLEROLS

Montse Garrich

Entre mitjan o finals de primavera i ple estiu s'escauen les dues festes importants de Sant Feliu de Pallerols (la Garrotxa): la gran, o Festa Major, al voltant de la Pasqua Granada, moment en què se celebra el Roser; i la petita, el dia 1 d'agost, amb motiu de Sant Feliu. Tant a la Festa Major com a la petita, té especial transcendència l'anomenat *Ball de Cavallets, Gegants i Mulassa*. El protagonisme del ball no és una qüestió recent, sinó històrica a la vila. Ho avala el fet que aparegui des del segle XVII a les prohibicions de les representacions dels cavallets¹, així com als comptes de despeses ocasionades pel ball als inicis del segle XIX². La documentació escrita i gràfica, que és més abundosa a partir del darrer quart del segle XIX, mostra la seva permanència i aparició any rere any a les festes.

Per la Festa Major, el *Ball de Cavallets, Gegants i Mulassa* apareix en tres ocasions: a la cercavila que es realitza el dissabte a la tarda pel nucli històric de Sant Feliu i a les ballades de les tardes del diumenge i del dilluns de Pasqua Granada, a la plaça de l'Església i a la del Firal, respectivament. Per la festa petita, el ball es balla a la tarda al Firal. El ball consisteix en un conjunt de quatre danses anomenades el *Ball Pla*, la *Matadegolla*, el *Contrapàs* i la *Sardana Curta*, en les quals hi participen una colla de vuit cavallets, una parella de gegants i una mulassa. Des de 1993 s'hi ha incorporat un grup de cavallets portats per nens i nenes. Els cavallets petits ballen a la cercavila del dissabte de Festa Major i a la festa petita. Musicalment, s'acompanya de violí a la cercavila i de cobla a la resta de ballades.

ELS ORÍGENS

Els orígens, la implantació i l'organització d'aquest valuós document de la dansa tradicional catalana és desconegut. Lamentablement, la successió de guerres –napoleònica, carlina i civil– que afectaren la zona on es troba situat Sant Feliu ha fet que no resti documentació sobre el *Ball de Cavallets, Gegants i Mulassa*. Malgrat aquest fet, els orígens del ball se sustenten en diverses teories i hipòtesis, alguna amb una base llegendària important.

El suport llegendari a l'entorn d'aquest ball té dues argumentacions narratives. La primera parla de la possible invasió sarraïna als voltants de Sant Feliu a l'inici de l'edat mitjana. Segons la llegenda, els sarraïns que assetjaven Sant Feliu estaven en una situació molt avançada enfront de la població.

*Ball de Cavallets,
Gegants i Mulassa
a la plaça del Firal.
Festa Major
entre 1920 i 1930.*

*Ball de Cavallets,
Gegants i Mulassa.
Festa major
als anys 90.*

Aquesta, mancada d'un bon exèrcit, mal armada i esporuguida per l'arribada de la nit, construeix amb fusta, roba, cartró i altres materials un exèrcit fictici que, ajudat de torxes, pedres, focs d'artifici, pals i estris contundents, fa fugir l'enemic. Sant Feliu celebra la victòria amb el *Ball de Cavallets, Gegants i Mulassa*.

La segona argumentació llegendària —aquesta, però, amb una base històrica més consistent— relaciona el *Ball dels Cavallets, Gegants i Mulassa* amb la desfeta de l'exèrcit sarraí per l'host de Carlemany a la Creu de Fàbrega, indret proper a la vila de Sant Feliu³. Aquesta teoria se sustenta en les incursions que l'exèrcit de Carlemany efectuà en terres de Girona i entronca amb tot el bagatge llegendari relacionat amb Carlemany existent a les comarques gironines.

Una altra teoria associa el *Ball de Sant Feliu* amb el teatre medieval i les representacions hagiogràfiques, de les quals seria un element evolucionat a través del decurs del temps. El ball podria ser un element força evolucionat d'un espectacle medieval de plaça. Seguint aquesta argumentació, estaria entroncat amb d'altres entremesos existents a la zona de cultura catalana (Barcelona i València, on els balls de cavallets també han estat relacionats, com a Sant Feliu, amb sant Sebastià), els quals passaren a la

processó de Corpus Christi un cop s'institucionalitzà aquesta festa. Aquesta darrera teoria és, potser, la més consistent pel parentiu que es pot establir amb altres documents semblants, cosa que pot pressuposar un substrat o una família de balls més àmplia.

Existeixen documents que esmenten el *Ball de Cavallets, Gegants i Mulassa* de Sant Feliu de Pallerols, sobretot a partir del segle XVIII: actes notarials, prohibicions, llibres de comptes de la confraria del Roser, etc.

LES PECES D'IMATGERIA FESTIVA

Els santfeliuencs han conegut diverses generacions de cavallets. Més concretament, d'un segle ençà n'han conegut tres. Els cavallets més reculats eren de fusta, amb caps molt petits i sense volum, és a dir, plans. S'observava el cap veient la figura de perfil. Si el cap era petit, el cos era molt ampul·lós i carregat de guarniments de roba, a tall de gualdrapa, que es realitzava amb la superposició de domassos, cobrellits, mocadors, mantellines i altres. Aquests cavallets es van usar, aproximadament, fins a la dècada de 1910-1920. Van ser substituïts per unes figures de cartró, volumètriques i molt realistes, de

factura olotina, que estan molt documentades gràficament. Van participar en l'Exposició Internacional de Barcelona de l'any 1929. Quedaren destruïts a l'incendi que es va declarar al magatzem on es guardaven les figures. L'any 1961 es construeixen, a Barcelona, vuit cavallets amb les faldilles i tots els complements corresponents (espases, llances, barrets, etc.). Del motlle d'un d'aquests cavallets, se'n construeixen vuit més l'any 1993 i, finalment, l'any 1994, se'n construeixen uns altres vuit més que reproduïxen els de 1961. Aquests darrers són els usats pels balladors infantils.

Els gegants de Sant Feliu són coneguts amb el nom de *Gegant i Gegantessa*. Se'n desconeix la data i el nom del constructor. Es té coneixement de la seva existència a través de les fotografies existents a partir del darrer terç de segle XIX. Abans, els gegants eren de faccions petites i cos gran, i anaven vestits a la moda de cada moment. L'any 1910 es construeix a Olot una nova parella de gegants, de cartró, amb el cap més gran i més proporcionat al cos. Aquesta és la parella actual, tot i que ha sofert dues restauracions importants: la primera l'any 1926, quan són restaurats i pintats de nou, i la segona, a mitjan anys seixanta, després de l'incendi que afectà el magatzem.

Es desconeixen les dades històriques sobre la construcció de la mulassa i la seva aparició. Alguns autors apunten la possibilitat que ja existís al segle XVIII i que fos propietat del gremi de paraires. La mulassa actual, còpia de l'anterior, fou construïda i vestida l'any 1982. Té el cos de fusta, folrat de teixit de color negre amb ornamentacions geomètriques de color vermell i groc. Al cap, que s'uneix al cos per un llarg coll extensible, destaquen els ulls grans i la boca, que li donen un aspecte joganer i fumeta que va d'acord amb el seu caràcter mig rialler mig esporadidor.

LES DANSES

Al conjunt que formen les quatre danses del *Ball de Cavallets*, *Gegants i Mulassa* hi trobem representats alguns dels gèneres de dansa tradicional més importants del nord de Catalunya: el ball pla, el contrapàs i la sardana. Completat amb la *Matadegolla*, peça única a Catalunya, cada una de les quatre danses d'aquest conjunt compilador dels gèneres de dansa tradicional més difosos a la Catalunya Vella té argumentalment una simbologia, una connotació dins la festa.

Argumentalment, el *Ball Pla* és considerat com la presentació dels cavallets i dels gegants, la demostració disciplinada d'aquests elements i la seva preparació per a la lluita. Tot i que el realitzen conjuntament els cavallets i els gegants, aquests darrers s'aturen en la part del ball pla que pot ser considerada com la presentació i salutació dels cavallets al públic. Tant coreogràficament com musical, consta de quatre blocs. El primer bloc té tres parts: la primera part i la segona es ballen en formació de doble filera, mentre que a la tercera, al final de cada repetició musical un dels cavallets deixa aquesta formació per situar-se en una filera, cara al santuari de la Salut. La resta del ball el realitzen els cavallets disposats en rotllana amb els gegants ballant a l'interior d'a-

questa. El *Ball Pla* de Sant Feliu de Pallerols és l'únic exemple de la família dels balls plans que és ballat per un grup de cavallets.

A continuació del *Ball Pla* s'executa la *Matadegolla*. Tots els autors coincideixen a qualificar-la com la més antiga i com la dansa central del conjunt. La seva execució és el record de la victòria del poble de Sant Feliu sobre l'enemic. La *Matadegolla*, en justa correspondència amb la significació del mot, vol representar una lluita entre els dos bàndols en què es divideixen els vuit cavallets i els dos gegants. Els cavallets es disposen en dues fileres, encapçalades cadascuna, a la part més externa, pel Gegant o la Gegantessa, que executen els mateixos punts i evolucions que els cavallets. Destaca per la seva espectacularitat, que neix de la repetició d'una mateixa estructura musical i coreogràfica, força senzilla, que, acompanyada d'una bona execució, dona una dansa força complexa i espectacular.

La tercera dansa que s'executa és el *Contrapàs*. Si el *Ball Pla* és la presentació dels protagonistes i la *Matadegolla*, la simulació militar, el *Contrapàs* és vist com la celebració religiosa de la victòria. La complexitat en l'execució dels passos i en el seu encadenament fan que aquesta dansa sigui la més admirada i aplaudida. Els cavallets el ballen en rotllana, disposats l'un al costat de l'altre, a l'interior de la qual hi ballen els gegants. Per tal d'obtenir una bona execució cal que els balladors posin tota la seva atenció en la música i en la dansa, ja que aquesta dansa no permet cap moment de distracció fins a pràcticament les seves acaballes. A Catalunya no existeix cap altre contrapàs ballat per un grup de cavallets i tampoc per una parella de gegants, la qual cosa el converteix en un exemplar rar i preciós. El 1996, abans del *Contrapàs*, s'hi reincorporà l'anomenat *Contrapàs dels Boigs o Bojos*. Aquest té una melodia de curta extensió que només és tocada pel flabiol.

La darrera peça de cada ballada, la *Sardana Curta*, és considerada

la celebració laica de la festa. Actualment se'n coneixen dues melodies de diferent llargada: l'anomenada «Antiga» i la creada pel músic santfeliuenc Narcís Paulís, coneguda amb el nom de «La Pastoreta». Ambdues tenen l'estructura coreogràfica comuna a totes les sardanes curtes. Pel que fa als punts, a Sant Feliu les sardanes curtes no es ballen amb curts i llargs, sinó amb els anomenats dosos i quates, que són idèntics als que s'usen per ballar el *Contrapàs* (on a més s'executen tresos i cinc).

NOTES

1. MURLÀ I GIRALT, Josep. *Gegants i altres entremesos de la Garrotxa*. Olot: Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca, 1984.
2. Documentació municipal de l'Ajuntament de Sant Feliu de Pallerols.
3. CASADEMONT DONAY, Miquel. *Cavallets, gegants i mulassa, o la fantasia esdevinguda tradició*. Sant Feliu de Pallerols, 1985. (Inèdit)